

**Вучым правілам камунікацыі
Развіццё камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў пры вывучэнні
беларускай мовы і літаратуры**

І. А. Адзіянава,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі
СШ № 21 г. Магілёва

Сённяшні дзень прад'яўляе вельмі высокія патрабаванні да выпускнікоў школ, якім для таго каб быць паспяховымі толькі акадэмічных ведаў, уменняў і навыкаў ужо недастаткова. Перад сістэмай адукацыі сёння стаіць задача выхавання гарманічна развітай асобы, здольнай да самавызначэння і самарэалізацыі.

Курс беларускай мовы і літаратуры ў агульнаадукацыйных установах Рэспублікі Беларусь прадугледжвае такую моўную і маўленчую падрыхтоўку вучняў, якая дазволіць карыстацца словам ва ўсіх сферах жыццядзейнасці – пазнавальнай, навучальнай, нацыянальна-культурнай, бытавой.

Аднак сучасная педагагічная практыка выявіла *супярэчнасці*, з якімі сутыкаюцца навучэнцы штодня:

- ✓ паміж асобаснай значнасцю чытання літаратурнага твора і папулярнасцю камп'ютарных тэхналогій у падлеткавым і юнацкім асяроддзі, практыкай звароту навучэнцаў да шаблонных звестак электронных носбітаў і асобаснай значнасцю чытання літаратурнага твора;
- ✓ паміж задачамі забеспячэння высокага ўзроўню агульнай адукаванасці навучэнцаў, ажыццяўлення індывідуальнай траекторыі іх развіцця і накіраванасцю навучэнцаў старшых класаў на вузкапрадметныя інтарэсы, звязаныя з падрыхтоўкай да паступлення ў ВНУ;
- ✓ паміж патрабаваннямі, акрэсленымі ў «Канцэпцыі моўнай адукацыі ў школах Беларусі» да ўзроўню сфарміраванасці моўнай і маўленчай кампетэнцыі вучняў і немагчымасцю рэалізаваць свае ўменні ў побыце з-за адсутнасці беларускамоўнага асяроддзя.

Зыходзячы з гэтых супярэчнасцей, вынікае неабходнасць так арганізаваць вучэбную прастору, каб курс «Беларуская мова і літаратура» стаў прывабным для школьнікаў, спрыяў іх асобаснаму развіццю, садзейнічаў самарэалізацыі і

закладваў падмурак паспяховай адаптацыі ў сучасным грамадстве. Вырашэнне гэтай праблемы я бачу праз рэарганізацыю сваёй дзейнасці на аснове кампетэнтнаснага падыходу.

Рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу ў арганізацыі ўрока і фарміраванні камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў будзе эфектыўнай, калі арганізацыя ўрока будзе ажыццяўляцца як камунікатыўнае ўзаемадзеянне педагога і навучэнцаў і характарызавацца стварэннем агульнага камунікатыўнага асяроддзя шляхам рэалізацыі прынцыпаў камунікатыўнага падыходу.

Згодна з *прынцыпам узгаднення мэт* лічу, што толькі ў тым выпадку, калі вучань усвядоміць сэнс вучэбнай ці выхаваўчай задачы і прыме яе як асабіста для яго важную, яго дзейнасць стане матываванай, мэтанакіраванай і паспяховай. *Прынцып свабоды выбару* лічу адным з важнейшых для станаўлення індывідуальнасці вучня. Вучні маюць права на выбар (па ўзгадненні з настаўнікам) такіх элементаў адукацыйнага працэсу, як яго сэнс, мэты, змест, тэмп работы, узровень заданняў, накірункі даследчай дзейнасці і інш. *Прынцып асобаснага развіцця* прадугледжвае самастойнае адкрыццё ведаў, развіццё творчых здольнасцей і пазнавальнай актыўнасці навучэнцаў. Важнае значэнне надаю тэхналогіі праблемнага навучання. *Прынцып уліку індывідуальных асаблівасцей* рэалізую шляхам арганізацыі ўзроўневай дыферэнцыяцыі на ўроках усіх тыпаў, максімальна ўлічваючы індывідуальныя асаблівасці кожнага вучня. *Прынцып талерантнасці* патрабуе звароту да маральнага аспекту чалавечых зносін. У якасці педагагічных сродкаў рэалізацыі гэтага прынцыпу я выкарыстоўвала інтэрактыўныя метады і прыёмы навучання (сітуацыя «сустрэчы», праблематызацыя, урокі-спрэчкі і інш.) *Прынцып рэфлексіі* прадугледжвае аналіз вучнем сваёй дзейнасці, а настаўнік павінен стварыць умовы для ўсведамлення вучнямі сябе ў дзейнасці.

Стварэнне *сістэмы новых узаемаадносін паміж удзельнікамі навучальнага працэсу* я пачала з выкарыстання дыягнастычнага матэрыялу для вывучэння ўзроўню развіцця камунікатыўных кампетэнцый навучэнцаў,

выяўлення іх праблемнага поля. Для гэтага я распрацавала *крытэрыі сфарміраванасці камунікатыўных кампетэнцый*, над якімі меркавала працаваць (Дадатак 1).

Маўленчыя паводзіны патрабуюць валодання правіламі карыстання мовай, якія вызначаюцца наступнымі камунікатыўнымі фактарамі: сферай маўлення, тэмай, камунікатыўнай задачай, сітуацыяй, удзельнікамі. Вынікам маўленчай дзейнасці будзе думка і тэкст, вынікам маўленчых паводзін – адносіны паміж людзьмі і эмацыйны стан суразмоўцаў, што ў сваю чаргу аказвае ўплыў на працэс камунікацыі. На маю думку, для вызначэння сфарміраванасці камунікатыўнай кампетэнцыі недастаткова выявіць уменні і навыкі навучэнцаў будаваць тэкст без памылак ва ўжыванні слоў, у пабудове сказаў, узровень ведаў па тэорыі маўлення. Суразмоўца павінен правільна, дарэчна, дакладна, лагічна і выразна перадаваць свае думкі з улікам маўленчай сітуацыі. Таму для якасных моўных зносін навучэнцам неабходна валодаць уласна камунікатыўнымі ведамі, уменнямі і навыкамі. Крытэрыі сфарміраванасці камунікатыўнай кампетэнцыі суадношу з крытэрыямі якасці выбару моўных сродкаў (Дадатак 1). Ступень валодання пералічанымі ўменнямі ў сукупнасці выяўляе ўзровень камунікатыўнай кампетэнцыі.

З дапамогай вызначаных крытэрыяў магу праверыць, як навучэнцы ствараюць маналагічныя выказванні, уключаюцца ў дыялагічнае маўленне, звяртаюцца да асабістага вопыту, актывізаюць сваю творчую дзейнасць.

Зыходным пунктам сістэмы маёй працы з'явілася праектаванне *тэхналагічных карт* да раздзелаў вучэбнай праграмы. У гэтых картах абазначаны змест вивучаемага матэрыялу, навучальныя сродкі і інш. Найбольш значным для мяне з'явілася планаванне выкарыстання інтэрактыўных прыёмаў, бо без пражывання навучэнцамі на ўроку маўленчых сітуацый немагчыма авалоданне на высокім ўзроўні мовай (Дадатак 2).

Планаванне сукупнасці ўмоў, сітуацый, якія будуць рэалізаваны настаўнікам на ўроках для развіцця моўнай і камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў, немагчыма без удзелу вучняў. Да *вызначэння мэт і задач дзейнасці*

стараюся падвесці так, каб навучэнцы маглі *самастойна* іх фармуляваць. Для гэтага практыкую стварэнне праблемнай сітуацыі, арганізую пошукавую дзейнасць.

Зыходзячы з вопыту работы, я прыйшла да высновы, што зацікавіць і навучыць можна выкарыстоўваючы тэхналогію супрацоўніцтва. Асноўная ідэя тэхналогіі супрацоўніцтва – стварыць умовы для актыўнай сумеснай вучэбнай дзейнасці навучэнцаў у розных вучэбных сітуацыях.

Існуе многа розных варыянтаў навучанню ў супрацоўніцтве. У сваёй практыцы выкарыстоўваю многія, але магу дадаваць нешта сваё, цікавае, захоўваючы асноўныя прынцыпы навучання ў супрацоўніцтве:

1) групы навучэнцаў фарміруюцца настаўнікам з улікам іх псіхалагічнай сумяшчальнасці, пры гэтым у кожнай групе павінен быць «моцны» навучэнец, «сярэдні» і «слабы», хлопчыкі і дзяўчынкі, састаў групы можна мяняць ад урока да ўрока;

2) групе даецца адно заданне, але пры яго выкананні прадуглежваецца размеркаванне роляў паміж удзельнікамі групы (ролі звычайна размяркоўваюць самі навучэнцы, але ў некаторых выпадках настаўнік можа даць рэкамендацыі);

3) ацэньваецца работа не аднаго навучэнца, а ўсёй групы;

4) настаўнік сам выбірае навучэнца групы, які павінен растлумачыць заданне: у радзе выпадкаў гэта бывае «слабы» вучань, калі ён можа растлумачыць дасканалата тое, над чым працавала група, адказаць на пытанні другіх груп, значыць мэта дасягнута і група справілася з заданнем.

Найбольш часта ў сваёй дзейнасці выкарыстоўваю наступныя віды навучання ў супрацоўніцтве.

Навучанне ў камандзе. Задача кожнага навучэнца ў камандзе – авалодаць неабходнымі ведамі, сфарміраваць патрэбныя навыкі і пры гэтым каб уся каманда ведала, чаго дасягнуў кожны. Поспех усёй групы можа быць дасягнуты толькі ў выніку самастойнай работы кожнага члена групы ў пастаянным узаемадзеянні з іншымі членамі гэтай жа групы.

Варыянтам такога падыходу да арганізацыі навучання ў супрацоўніцтве можна разглядаць індывідуальна-групавую работу або індывідуальную работу ў камандзе.

Яшчэ адзін падыход у арганізацыі навучання ў супрацоўніцтве называецца скарачана «*піла*». Пры ім навучэнцы, якія рыхтавалі адно і тое ж пытанне, але былі ў розных групах, сустаракаюцца і абменьваюцца інфармацыяй як эксперты па дадзеным пытанні. Гэта называецца сустрэчай экспертаў. Затым яны вяртаюцца ў свае групы і навучаюць усяму новаму, што даведаліся самі ад іншых членаў групы. Тыя, у сваю чаргу, дакладаюць аб сваёй частцы задання (як зубцы адной пілы). На заключным этапе ўрока апытваю любога навучэнца па пытанні тэмы.

Дзейным сродкам навучання з'яўляецца *парная работа*, дзе дзейнічаюць стытыстычная, дынамічная і варыяцыйная пары. Трэба адзначыць, што недастаткова сфарміраваць групы і даць ім заданне. Сутнасць як раз у тым, каб вучань захацеў сам набываць веды. Менавіта супрацоўніцтва, а не саборніцтва ляжыць у аснове навучання ў групе.

Для навучання дыялагічнаму маўленню прапаную разнастайныя практыкаванні: аналіз гатовых дыялогаў, дзе вучні будуць знаходзіць характэрныя/нехарактэрныя для размовы адзінкі; прыдумванне сваіх рэплік да рэплік настаўніка; выбар з 2-3 прапанаваных рэплік адну, якая адпавядае па сэнсе дадзенай. Пры выкарыстанні такіх метадаў не даю навучэнцам гатовых ведаў, а толькі праз самастойнае выкананне імі розных разумовых аперацый (аналіз, сінтэз, параўнанне, класіфікацыя, абагульненне і інш.) прыходзяць да вываду, правіла.

Узяўшы на ўзбраенне метады мыследзейнасці, імкнуся разнастаіць віды і формы разумовай, пазнавальнай дзейнасці; злучаць індывідуальныя і групавыя формы работы; ажыццяўляць раскованую, свабодную камунікатыўную дзейнасць навучэнцаў. Да метадаў гэтай групы адносяцца «Чатыры вуглы», «Выберы з пяці», «Выбар», «Лагічны ланцужок», «Чыё гэта?», «Каляровыя

фігуры», «Замена суб'ядседніка» і інш. Гэтыя метады садзейнічаюць мабілізацыі творчых і разумовых здольнасцей вучняў.

Да сваіх заданняў навучэнцы падыходзяць творча, ім даводзіцца пастаянна вучыцца задаваць пытанні і адказваць на іх, слухаць і абмяркоўваць часцей за ўсё супрацьлеглыя пункты погляду, каменціраваць свой адказ і адказ таварыша, працаваць у камандзе, узгадняючы свае пазіцыі, прымаць групавыя рашэнні. Так ствараецца *сітуацыя поспеху* і аптымальных умоў для рэалізацыі эфектыўных метадаў і прыёмаў фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі.

Метадычным сродкам, які з'яўляецца асновай стварэння на ўроках беларускай мовы не толькі навучальнага, але і развіццёвага маўленчага асяроддзя, з'яўляецца тэкст. Тэкст – гэта «мова ў дзеянні», таму яго выкарыстанне дае магчымасць мне стварыць натуральнае маўленчае асяроддзе, дазваляе ўключаць вучняў у сітуацыю зносін. Але не кожны тэкст уключае навучэнцаў у прадуманую сістэму працы. Для гэтага ён павінен адпавядаць пэўным крытэрыям. Я арыентуюся на крытэрыі, распрацаваныя І. М. Саматыя (Дадатак 3). Да тэкстаў мной распрацавана сістэма падбору заданняў для работы з навучэнцамі, якія спрыяюць развіццю камунікатыўных кампетэнцый (Дадатак 4).

Самымі эфектыўнымі і дзейнымі лічу *інтэрактыўныя метады і прыёмы* фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі. Інтэрактыўны метадазначвае ўзаемадзеянне, знаходжанне ў рэжыме гутаркі, дыялога з кім-небудзь. У адрозненне ад актыўных метадаў інтэрактыўныя арыентаваны на больш шырокае ўзаемадзеянне навучэнцаў не толькі з настаўнікам, але і паміж сабой, на дамінаванне іх актыўнасці ў працэсе навучання, работу з рознымі крыніцамі інфармацыі. Мая роля ў інтэрактыўных уроках зводзіцца да накіроўвання дзейнасці навучэнцаў на дасягненне мэт урока. Для гэтага распрацоўваю план заняткаў і ўключаю інтэрактыўныя практыкаванні і заданні, у час выканання якіх навучэнец вывучае матэрыял. Такім чынам, асноўнымі складнікамі інтэрактыўных урокаў з'яўляюцца інтэрактыўныя практыкаванні і заданні.

Інтэрактыўныя сродкі навучання дазваляюць рабіць параўнальны аналіз, абагульненне, класіфікацыю, сістэматызацыю інфармацыі; садзейнічаюць адбору зместу кампанентаў сістэмы для рэалізацыі прынцыпу індывідуалізацыі працэсу навучання і даюць магчымасць прааналізаваць назапашаны вопыт распрацоўкі заданняў па мове, абгрунтаваць і выбраць змест дыдактычных заданняў, вызначыць іх ролю і месца ў вучэбным працэсе, правесці апрабацыю сістэмы дыдактычных заданняў па мове з наступнай карэкцыяй, вызначыць уплыў гэтай сістэмы на развіццё пазнавальнай актыўнасці, на аснове аналізу сродкаў навучання мове выявіць прыёмы актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў і ўмовы, якія садзейнічаюць узмацненню інтэрактыўнасці гэтых сродкаў навучання.

Найбольшую цікавасць для мяне ўяўляе *сацыяльна-ролевая гульня*, якая стварае магчымасць прадэманстраваць выкарыстанне моўных і маўленчых уменняў і навыкаў, што актывізуюцца пры стварэнні выказванняў у працэсе суразмоўніцтва (Дадатак 5). Мадэліраванне і абмеркаванне сітуацый, якія могуць узнікнуць у жыцці, пошук падыходзячых слоў і выразаў, знаёмства з нормаў этыкету, абмеркаванне сітуацый прафесійнай дзейнасці садзейнічаюць паспяховай сацыялізацыі дзіцяці, рэалізацыі агульна значымай функцыі адукацыі – фарміраванню ў дзяцей здольнасці да актыўных зносін у працэсе самастойнай працоўнай дзейнасці. Стварэнне на ўроку розных вучэбных сітуацый з пэўнымі камунікатыўнымі намерамі імітуе рэальны працэс суразмоўніцтва паміж людзьмі.

Акрамя традыцыйных сродкаў навучання, якія я прымяняю, распрацаваны *ўласныя* (карткі-заданні, кластары, тэсты, алгарытмы, крыжаванкі). Яны з'яўляюцца арганічным дадаткам тэхналагічных карт урокаў, дадатковых заняткаў. Самастойна створаныя інфармацыйныя і адукацыйныя распрацоўкі могуць выкарыстоўвацца для франтальнага, групавога і індывідуальнага навучання ў адукацыйнай установе, а таксама для самастойнай адукацыі навучэнцаў дома.

Эфектыўнасць маёй дзейнасці пацверджана станоўчымі зменамі ва ўменні навучэнцаў аргументаваць свой пункт погляду, абагульняць сказанае, абмяркоўваць, удзельнічаць у дыялогу, дыскусіі, а таксама іх стабільнымі дасягненнямі ў раённых, абласных алімпіядах, творчых конкурсах. Прапанаваны вопыт будзе карысным для настаўнікаў літаратуры і мовы, зацікаўленым ў стварэнні сістэмы адбору і выкарыстання эфектыўных метадаў і прыёмаў, якія спрыяюць развіццю ў навучэнцаў камунікатыўных кампетэнцый.

ЛІТАРАТУРА

1. **Антонова, Е. С.** Где искать ресурсы для обновления школьной методики? / Е. С. Антонова // Русский язык в школе. – 2007. – № 6. – С. 10 – 15.
2. **Кудрявцева, Т. С.** Современные подходы к обучению речи / Т. С. Кудрявцева // Рус. яз. в школе. – 1996. – № 3. – С. 3 – 7.
3. **Лукашанец, А. А.** Моўныя праблемы жыцця сучаснага беларускага грамадства / А. А. Лукашанец // Роднае слова. – 2008. – № 1. – С. 108 – 112.

Крытэрыі сфарміраванасці камунікатыўных кампетэнцый

- Удзел у дыскусіях.
- Аргументацыя свайго пункту погляду.
- Рэцэнзія адказу вучня.
- Уменне адстойваць свае погляды і перакананні.
- Уменне наладжваць канструктыўныя адносіны ў вучнёўскім калектыве.
- Культура маўлення.
- Уменне задаваць пытанні.
- Уменне абагульняць сказанае.
- Уменне выдзяляць галоўнае са сказанага.
- Самарэгуляцыя асабістых паводзін у межах норм камунікацыі.

Крытэрыі якасці выбару моўных сродкаў выяўляе:

- ✓ узровень лексічнага развіцця вучняў, іх лексічных уменняў. Аналізуецца багацце вобразна-выяўленчых сродкаў мовы і разглядаюцца наступныя віды лексічных памылак: лексічныя паўторы; уплыў рускай мовы на слоўнік вучняў, замена беларускай лексемы рускамоўным адпаведнікам (русізмы); памылкі ў выбары слова; ужыванне прастамоўных слоў;
- ✓ узровень марфалагічных уменняў. Аналізуецца разнастайнасць выкарыстання і камунікатыўная мэтазгоднасць выбару марфалагічных сродкаў пры стварэнні выказвання, фіксуюцца памылкі ва ўжываннях формаў розных часцін мовы;
- ✓ узровень сінтаксічных уменняў. Аналізуецца ўжыванне вучнямі сказаў розных відаў, іх правільнае афармленне, камунікатыўная мэтазгоднасць выкарыстання простых і складаных сказаў у выказванні, разгорнутасць сказаў. Фіксуюцца памылкі ў сінтаксічнай будове сказаў, парушэнні сінтаксічнай сувязі слоў у сказе, падлічваецца працэнт ужыванняў простых і складаных сказаў у выказванні ў залежнасці ад стылю маўлення;
- ✓ узровень арфаэпічных, акцэнтацыйных, інтанацыйных уменняў.

Проводзіцца аналіз вымаўленчых уменняў і навыкаў вучняў у час непадрыхтаванага (спантаннага маўлення) з апісаннем камунікатыўнай сітуацыі, умоў і адрасата маўлення.

Ацэнка ўзроўню валодання вучнямі камунікатыўных уменняў і навыкаў:
Валодае – 2 балы, часткова валодае – 1 бал, не валодае – 0 балаў.

**Тэхналагічная карта выкарыстання інтэрактыўных прыёмаў на ўроках
беларускай мовы**

Назва прыёму	Мэта выкарыстання прыёму	Форма арганізацыі камунік.дзейнасці	Тэма праграмы «Мова і маўленне»
«Разам весела»	Паказаць неабходнасць работы ў групе; актывізаваць дзейнасць навучэнцаў	Індывідуальная + парная работа + група	Мова і маўленчая дзейнасць чалавека
«Слова – сказ – пытанне – адказ»	Вучыць слухаць і чуць сваіх аднагрупнікаў	Групы + клас	Роля мовы ў жыцці чалавека і грамадства, развіцці нацыянальнай культуры
«Трайны адказ на адно пытанне»	Развіваць уменне прыходзіць на дапамогу сябру, лагічна будаваць выказванне, садзейнічаць узаемадзеянню паміж навучэнцамі	Групы + экспертная група	Маўленчая культура і этыка
«Так – не»	Развіваць уменне працаваць у пары, ставіць пытанне, слухаць адказ, абмяркоўваць свой пункт погляду з другім	Групы	Маўленне як працэс маўленчых зносін
«Пытанне – адказ»	Замацаваць уменне фармуляваць пытанне і адказваць на яго, развіваць уменне міжасобасных ацэначных адносін	Групавая работа	Віды маўленчай дзейнасці, іх роля ў фарміраванні асобы
«Прэс – канферэнцыя»	Развіваць уменні ўзаемадзеінічаць у дасягненні пэўнай мэты, у арганізацыі дзейнасці	Рабочая група	Віды маўленчай дзейнасці
«Мазаіка»	Развіваць міжасобасныя адносіны, уменне ацэньваць	Малыя групы + эксперты	Сродкі сувязі сказаў ў тэксце. План. Абзац

«Ствары апору»	Вучыць сістэматызаваць і прадстаўляць матэрыял у выглядзе матэрыяльнага прадукта, вучыць ставіць пытанні, якія дапамагаюць запомніць вучэбны матэрыял, развіваць уменне адстойваць свае мэты	Групавая работа	
«Я думаю, што...»	Садзейнічаць узаемапавазе партнёраў, развіваць уменне даказваць свой пункт погляду, весці спрэчку	Індывідуальна + пара	Тыпы маўлення. Маўленне гутарковае і кніжнае
«Ці можна сцвярджаць, што...?»	Развіваць уменні адстойваць свой пункт погляду, садзейнічаць прадуктыўнаму ўзаемадзеянню паміж навучэнцамі	Індывідуальна + група + эксперты	Стылі маўлення
«Мазаіка»	Развіваць міжасобасныя адносіны, уменне ацэньваць узровень кагнітыўных, крэатыўных якасцей асобы	Групавая работа + работа экспертаў	Жанры функцыянальных стыляў: асноўныя прыметы жанру, кампазіцыя, моўныя асаблівасці

Формы арганізацыі навучання:

урок; завочная экскурсія; семінар; факультатыўныя заняткі; гурток; пазакласныя мерапрыемствы; удзел у конкурсах, выставах, алімпіядах, тыднях беларускай мовы і літаратуры.

Асноўныя формы работы:

аналіз тэксту; нестандартнасць фронтальнай гутаркі; канструяванне сказаў на прапанаваную тэму; інтэграваныя ўрокі; міжпрадметныя сувязі; творчыя размінкі; стварэнне эмацыянальных сітуацый; падрыхтоўка мультымедыяных прэзентацый; выкарыстанне розных крыніц інфармацыі.

Крытэрыі адбору тэкстаў для стварэння маўленчага асяроддзя

1. Ажыццяўленне ўзаемасувязі ўсіх раздзелаў курса беларускай мовы.
2. Прадстаўленне розных відаў арфаграм і пунктаграм, вывучаных да моманту аналізу тэксту.
3. Узорнасць у ідэйна-тэматычных і моўных адносінах, накіраванасць на патрыятычнае выхаванне вучняў.
4. Магчымасць ажыццяўлення на аснове тэксту функцыянальнага падыходу да вывучэння моўных з'яў.
5. Станоўчае эмацыянальнае гучанне.
6. Прыкладная тэматыка:
 - ✓ тэсты аб мове;
 - ✓ тэксты пра слова;
 - ✓ тэсты культуру памяці;
 - ✓ пра адносіны да мінулага, цяперашняга і будучага;
 - ✓ пра нацыянальныя традыцыі;
 - ✓ пра экалогію;
 - ✓ пра праблемы сучаснасці і інш.

Тыпы заданняў для развіцця маўлення навучэнцаў

Мэта выкарыстання	Тып практыкавання	Від заданняў
Садзейнічаюць актывізацыі слоўніка вучняў і фарміраванню навыка правільнага выкарыстання слоў у актыўнай маўленчай дзеясці	<i>Лексіка- стылістычныя практыкаванні</i>	Вызначыць лексічнае значэнне слова; скласці словазлучэнні, сказы з пэўнымі словамі; скласці сказы, ужываючы пэўныя спалучэнні слоў; скласці сінанімічны рад да прапанаванага слова; абгрунтаваць ужыванне ў сказе пэўнага слова з сінанімічнага рада; вызначыць у тэксце апорныя словы; вызначыць моўныя сродкі, з дапамогай якіх аўтар выражае свае адносіны да выказанага; вызначыць, якія словы паказваюць на прыналежнасць тэксту да пэўнага стылю мовы; знайсці сярод названых груп слоў рады стылістычных сінонімаў, вызначыць, у тэктах якога стылю мовы ўжываецца кожны з сінонімаў; падабраць стылістычныя сінонімы да слова; падабраць да слоў сінонімы, што могуць ужывацца ў любым стылі мовы; уклучыць у тэкст словы з дужак, якія падыходзяць да стылю ўрыўка; растлумачыць стылістычную ролю пэўных слоў у тэксце; супастаўленне слоў у беларускай і рускай артыкуляцыі; пераклад слоў з рускай мовы на беларускую; чытанне слоў, словазлучэнняў і сказаў у

		адпаведнасці з арфаэпічнымі нормамі; выпраўленне памылак у вымаўленні
Садзейнічаюць усведамленню семантыкі слова, авалоданню такімі прыёмамі, як абагульненне, класіфікацыя, параўнанне, супастаўленне	<i>Лексіка-лагічныя практыкаванні</i>	Запісаць словы, якія абазначаюць: а) адзенне: б) абутак: ... ; в) посуд ... і інш ; запісаць словы, якія можна абагульніць словазлучэннем: а) лясныя жыхары: ... ; б) музычныя інструменты: ... і інш. ; якім словам ці словазлучэннем можна абагульніць наступны рад слоў: снег, дождж, град, мароз? выпісаць з літаратурнага твора назоўнікі, што абазначаюць назвы звяроў; з'яў прыроды і інш. ; запісаць словы, якія абазначаюць сродкі перамяшчэння.

Маўленчы кампанент сацыяльна-ролевай гульні

Назва метаду	Характарыстыка выкарыстання	Характар дзейнасці вучняў
Складанне крэатыўных дыялогаў	Адбываецца ў адпаведнасці з сітуацыяй маўлення	Вучням неабходна зарыентавацца ў сітуацыі, уявіць адрасата і абставіны, у якіх адбываецца суразмоўніцтва, праінсцэніраваць размову дзеючых асоб, выкарыстоўваючы прыдуманя рэплікі-выказванні
Кампазіцыйнае выказванне «Жывое слова»	Адбываецца пабудова выказванняў пэўных жанраў (аб'ява, віншаванне, парада, спачуванне, прывітальнае і развітальнае слова, падзяка і інш.)	Вучні ўступаюць у міжасобаснае суразмоўніцтва або ствараюць выказванне для ўяўнага героя, захоўваючы жанравую кампазіцыю тэксту
Мадэляванне тэксту «Словы ў падарунак»	Настаўнік паведамляе, што слова– прыдатны матэрыял, карыстаючыся якім можна стварыць незвычайны шэдэўр, да гэтага часу нікім не створаны.	Вучні атрымліваюць «у падарунак словы», узятыя з тэкстаў, і будуюць выказванне, якое камусьці адрасуюць у якасці падарунка
Прыём клішаваных фраз	Выкарыстанне гатовых, тыповых формул маўленчага этыкету: прывітальных, развітальных выразаў, маўленчых уставак	Выкарыстоўваюць гатовыя, тыповыя для пэўнай камунікатыўнай сітуацыі маўленчыя штампы, звароты, якія дазваляюць эканоміць час у працэсе суразмоўніцтва